

Joost de Wit

Geef dat boek eens door, Jet...
(vrij naar Heere Heeresma)

Joost de Wit (1938-2014) was dé man (en jarenlang directeur) van de Stichting voor vertalingen (voluit: Stichting tot Bevordering van de Vertaling van Nederlands Letterkundig Werk). Deze stichting werd in 1954 in het leven geroepen, op initiatief van het toenmalige Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. De eigenlijke oprichters van de Stichting waren vertegenwoordigers van de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond, de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, de Vereniging van Letterkundigen en het Centrum voor Nederland van de Internationale PEN-Club. De stichting lag ten grondslag aan het latere Productie- en Vertalingenfonds en het huidige Letterenfonds. 'Geef dat boek eens door, Jet...' verscheen in 1979 in een speciaal vertaalnummer van het Nieuwsblad voor de boekhandel.

Geef dat boek eens door, Jet... (vrij naar Heere Heeresma)

Aangezien het de eerste keer is dat ik de kans krijg in het veelgelezen en zo gewaardeerde *Nieuwsblad voor de Boekhandel* wat uitgebreider aandacht te besteden aan de vertaling van de Nederlandse literatuur in het buitenland, doet zich het probleem voor van te veel stof voor te weinig ruimte of andersom. Enerzijds is de geschiedenis van het vertaalde Nederlandse literaire boek gauw verteld, anderzijds is het een lang verhaal gezien het niet geringe aantal problemen waarmee men in dit werk wordt geconfronteerd en verder de essentieel verschillende verhoudingen tussen Nederland en het buitenland in het algemeen en de verschillende landen in het bijzonder.

Basisproblemen waar onze Stichting (tot Bevordering van de Vertaling van Nederlands Letterkundig Werk; budget ongeveer vijf en een halve ton per jaar, alles inbegrepen; gesubsidieerd door de cultuurministeries van België en Nederland in een verhouding van 1 staat tot 2; dit jaar vijftienvintig jaar actief) mee van doen heeft, zijn bijvoorbeeld die van:

- geldgebrek;
- het bemiddelaar zijn tussen verschillende partijen (op non-commerciële basis);
- de desinteresse bij altijd minstens één van die partijen;
- gebrek aan kennis of wil daartoe bij zulke partijen en gebrek aan professionaliteit, soepelheid of begrip;
- de blijvende onbekendheid met het taalgebied en het ontbreken van een stimulans tot verandering daarvan (wij hebben geen revoluties, schrijvers in de gevangenis, vrijheidvernielende regimes, etc.);
- gebrek aan goede vertalers of, indien wél voorhanden, gebrek aan de mogelijkheid ze continu aan het werk te houden, te trainen en / of bij te scholen;
- naijver en de zo Nederlandse mentaliteit de ander te willen vertellen hoe iets te doen;
- etc.

Graag ga ik even kort op enkele van deze problemen in:

Geldgebrek is natuurlijk een algemeen bekend verschijnsel, overal en bij iedereen. Zeker wanneer het om literatuur gaat, zeker wanneer men in de subsidiesector zit.

Maar het is verdrietig te moeten constateren dat er met slechts een geringe hoeveelheid meer geld relatief veel meer zou kunnen worden gedaan, zoals in het geval van onze Stichting, waar de kosten van het bureau en het personeel ongeveer 60% van het totale jaarbudget uitmaken. Het personeel bestaat slechts uit drie volle krachten en twee halve; de taakverdeling: twee volle krachten die voortdurend naar

buiten uit actief en ‘op pad’ zijn, anderhalve kracht die de zeer omvangrijke administratie en bijkomende papierwinkel moet verwerken, en een halve-dagen-financiële-kracht; werkend op een zeer bescheiden kantoor voor een vreugdeloos salaris. Meer geld zou vrijwel geheel ten gunste van de overige 40% ‘doe-kosten’ komen en het geheel dus functioneler maken. Bij de ministeries echter is men een andere mening toegedaan, in Den Haag vindt men het nu weer welletjes en heeft men besloten de natuurlijke stijging van het budget, die alleen maar bedoeld is hetzelfde peil als het vorige jaar te houden, jaar na jaar meer te beperken. Dat als beloning voor een kwart eeuw goed bewaakte begroting en een lijst van sterk stijgende resultaten.

Gebrek aan begrip

Het bemiddelen tussen verschillende partijen op non-commerciële basis is voor een Stichting als de onze een must – waar anders zou onze objectiviteit en de garantie van kwaliteit van het gebodene blijven? –, maar heeft naast grote voordelen ook sterk frustrerende nadelen. Je kan op niemand ‘dwang’ uitoefenen, bent altijd afhankelijk van de gunst van anderen en wordt voortdurend geconfronteerd met het feit dat men blijkbaar niet beseft dat naar beste weten gratis diensten worden verleend ten gunste van al die partijen.

Met gebrek aan professionaliteit, soepelheid of begrip worden bedoeld: de onbekendheid van de meeste uitgevers in ons taalgebied met de gebruiken in andere landen en hun aarzeling dingen aan ons over te laten hoewel wij in de meeste gevallen daarvan wel op de hoogte zijn; de halsstarrige vechtpartijen tussen auteurs en vertalers, waarbij de eersten maar niet willen toegeven dat hun kennis der vreemde talen misschien *iets* minder zou kunnen zijn dan die van hun vertalers; het niet willen accepteren van situaties die kunnen voortvloeien uit bovengenoemde zaken; het gebrek aan begrip en ieder gevoel van realiteit bij sommige van de ambtenaren, met name op het ministerie van CRM. Zo kon het onlangs nog gebeuren dat een docent Nederlands aan een Amerikaanse universiteit (= de helft tot een derde van het inkomen van zijn collega’s hier) die een subsidie aanvraag en toegezegd kreeg voor het schrijven van een studie over een van onze grootste schrijvers, het geld 15 maanden later kreeg dan de onbetaalde zomer (gebaseerd op een negenmaandscontract bij de universiteit) die hij ervoor vrijhield. Om het onkruid op zijn graf te laten wieden, zullen we dan maar zeggen. Zo is daar de auteur die voor een jaar naar de VS gaat, gesteund door het ministerie, die moet vliegen met een door CRM betaald KLM-ticket, bijna viermaal zo duur als het ticket dat de auteur reeds aanschafte bij een andere maatschappij en niet krijgt vergoed. Aannemende dat de auteur zijn gezin meeneemt, voor een jaar niet zo onredelijk, moet dat gezin dan of apart of ook tegen deze geld-over-de-balk-prijzen vliegen? Zo was daar, enkele jaren geleden, die Belgische minister van Cultuur, die, op onze klacht dat de subsidiegelden een jaar of meer te laat binnenkwamen, zei dat we dan maar moesten sparen.

Waarvan wist niemand. Daarbij komt dat CRM het sparen en maken van potjes niet toestaat.

Verder is er dan de onwil van sommige Nederlandse uitgevers om, wat contracten met Oost-Europese uitgevers betreft samen te werken, ook al gaat de auteur wel akkoord, vanwege het principe of vanwege het non-transferabele geld. In die landen is het nu eenmaal anders gesteld dan bij ons en de cultuur mag toch ook weleens op niet winstgevende basis gediend. En het onbegrip van de Nederlandse uitgever en auteur betreffende het niet betalen van auteursrechten voor de opname van een of enkele gedichten of soms een kort verhaal in het gemiddelde Amerikaanse literaire tijdschrift. Niemand wordt daar ooit voor de opname van zo'n tekst betaald, ook al gaat het om te verwaarlozen bedragen, eenvoudigweg omdat men er het geld niet voor heeft en omdat men ervan uitgaat dat het al heel wat is dat men er wordt gepubliceerd. De gemiddelde Amerikaanse auteur vindt dat heel gewoon, bij ons is het echter anders.

Dan zijn er de auteurs die überhaupt niet in vertalingen zijn geïnteresseerd of absurde eisen stellen (W.F. Hermans als meest sprekende voorbeeld) en dat dan omdat vertalingen altijd slecht zouden zijn, de keuze van de buitenlandse uitgever verkeerd (alsof er altijd maar te kiezen valt) of de erkenning door de buitenlandse pers te gering. Een nadeel hiervan is dat bloemlezingen hierdoor incompleet worden (wat dan de Stichting wordt verweten) en sommige zeer goede auteurs nooit worden vertaald, wat het totaalbeeld van onze letteren in het buitenland geen goed doet.

Gebrek aan vertrouwen

Dan is er het gebrek aan vertrouwen tussen auteurs, vertalers, agenten, Stichting, in het binnen- en buitenland, onderling en in het algemeen (oorlogjes die bijna altijd via ons schijnen te moeten worden uitgevochten) en de veeleisendheid van de Nederlandse auteur in het bijzonder (bij dit alles de goeden natuurlijk niet te na gesproken): de vertaling is niet goed, de buitenlandse uitgever niet belangrijk genoeg, het tijdschrift te onaanzienlijk, het buitenlandse hotel niet sjiek genoeg of de behandeling buiten de grenzen niet die van een Speciaal Persoon.

Aan goede vertalers is op zich, voor de grote taalgebieden althans, geen direct gebrek (hoewel toch maar een handjevol voor iedere grote taal); probleem is dat ze over het algemeen te weinig werk hebben om van te leven en daarom hun talenten en tijd moeten gaan versplinteren en wijden aan andere zaken. Het zou enerzijds mogelijk moeten zijn de roomlaag van onze letteren, buitenlandse uitgever of niet, te laten vertalen wanneer er in het desbetreffende taalgebied een voortreffelijke vertaler aanwezig is (er is dan een voorraad, ook voor later, en de vertaler kan zijn zeldzame talent optimaal gebruiken); anderzijds zouden de betreffende vertalers veel vaker en langduriger naar het Nederlandse taalgebied moeten kunnen komen om 'bij te tanken', met elkaar te kunnen praten, hun favoriete auteurs te ontmoeten, etc. Dit

gebeurt nu al wel, met name gestimuleerd vanuit Vlaanderen, maar toch nog te weinig en vooral te onregelmatig.

Men dient zich nu eenmaal, algemeen, maar de geldgevers in het bijzonder, te realiseren dat bij dat soort zaken als het bevorderen van de Nederlandse cultuur, in dit geval literatuur, in het buitenland de kost voor de baat dient uit te gaan. Relatief gesproken dan. want het blijft altijd een ‘verliesgevende’ zaak wanneer men volgens commerciële normen te werk gaat, maar echte goodwill en interesse voor een cultuur zijn niet gewoon te koop. Er moet op lange termijn worden gedacht en er moet dus een voortdurende follow-up van zaken zijn om het effect van de druppel op de gloeiende plaat te voorkomen.

De Nederlanden zijn de rest van de wereld (niet ironisch bedoeld) gedurende vele jaren vóór geweest met het op zich voortreffelijke initiatief van deze Stichting, maar als ik zie met welk een voortvarendheid en enthousiasme (en financiële middelen) bijvoorbeeld de Scandinavische landen deze dingen momenteel aanpakken, dan vermoed ik dat wij binnen een paar jaar, met al onze tijd- en geldinvestering, op indrukwekkende wijze door hen zullen zijn voorbijgestreefd met als gevolg nóg minder tijd en interesse voor ónze literatuur bij het buitenlandse uitgeverswezen.

Wanneer de geldgevers nu eens zouden kunnen inzien dat slechts weinig meer geld een heleboel meer resultaat zal geven; wanneer bepaalde uitgevers en auteurs nu eens zouden willen begrijpen dat hier alleen maar dingen worden gedaan ter meerdere glorie van henzelf, en die dingen daarom aan ons zouden kunnen overlaten zonder altijd alles zelf te willen regelen (uitgevers) of kritiek te hebben (auteurs); wanneer vertalers die de moeite waard zijn, wat meer in staat gesteld zouden worden exclusief voor de Nederlandse letteren te werken; wanneer men er in het algemeen eens van uit zou kunnen gaan dat het werk van onze Stichting *niet* bestaat uit het maken van snoepreisjes naar zonovergoten landen, het lezen van prachtbundels en het vanuit een kamer van het Hiltonhotel regelen van exclusieve uitgaafjes in andere talen van het werk van vrienden en voornamelijk vriendinnen van de Stichting, los van vriendschapsbetuigingen die zo op prijs worden gesteld, zoveel baat zou hebben bij positieve kritiek en hulp; wanneer dit alles eens zou kunnen samengaan met de op gang komende en reeds bestaande initiatieven in het buitenland, met meer en betere samenwerking van de verschillende instanties en instellingen binnenslands, zonder daarbij altijd uitsluitend op eigenbelang te letten; wanneer eens begrepen zou kunnen worden dat alleen een constante en voortdurende, hinderlijke aanwezigheid van ons op de buitenlandse markt (en dat kost dan wat) tot meer resultaten kan leiden dan tot nog toe (die overigens gezien de omstandigheden zeker niet gering zijn), dan kan er misschien eens gekomen worden tot een gericht buitenlands literatuurbeleid en dat dan tot (bijna) ieders tevredenheid.

Papierwinkel

Het spreekt natuurlijk vanzelf dat niet alle misverstanden en problemen ongegrond zijn, ook bij de Stichting valt nog weleens een steekje, de vertaler heeft niet altijd 'zijn dag' en menig auteur of uitgever is wél coöperatief. Het totaal van alle inspanningen leidt wel degelijk tot interessante resultaten. Los van bijdragen in tijdschriften en internationale bloemlezingen ligt het aantal vertalingen in boekvorm dat jaarlijks verschijnt tussen de veertig en zestig.

De papierwinkel die met deze publicaties samengaat, vooral met bloemlezingen, is enorm, het voorbereidende werk en de follow-up evenzeer. Men dient zich te realiseren dat auteur, vertaler, agent, uitgever, ministerie en Stichting bijna altijd in verschillende plaatsen en landen gevestigd zijn en dat, los van alle boven beschreven moeilijkheden, de interesse van de buitenlandse uitgever voor het project vrijwel nihil is.

Zonder vergoeding van de vertaalkosten door de Stichting en in het geval van een bloemlezing bemiddeling voor het verkrijgen der rechten, honorering van de samenstellers e.d. valt er aan een uitgave al haast niet te denken. Het gaat bijna altijd om een z.g. 'eerste boek' en het minste wat men kan doen om de buitenlandse uitgever een kans te geven, is hem dit boek althans in zijn eigen taal aan te bieden. De Nederlandse uitgever is eerder bereid vertaalkosten voor zijn rekening te nemen. Daarvoor zijn echter een paar redenen te noemen. De markt voor vertalingen is hier wat beter dan in de meeste andere landen; ons taalgebied is klein en het ligt voor de hand dat er meer vertaald wordt dan in een groot gebied; men is hier niet zo gewend aan het verschijnsel 'Stichting die helpen kan' om de eenvoudige reden dat die Stichting uniek is; de subsidieregelingen voor uitgevers en vertalers zijn hier beter dan elders, met uitzondering van de Scandinavische landen. Ook hier weer vormt Oost-Europa een uitzondering, de commercie speelt daar een andere rol.

De vertaalkosten voor een boek als *De Kapellekensbaan* van Louis Paul Boon bedragen volgens onze huidige tarieven (11 cent per woord voor proza; f 2,50 per regel voor poëzie met een minimum van f 40,- per gedicht) tussen de vijftien- en twintigduizend gulden en dat geldt ook bijvoorbeeld voor *De Kus* van Jan Wolkers of *Het land van herkomst* van E. du Perron. Wie kan dat nog betalen?

De buitenlandse uitgever zeker niet, het belast het boek bij een oplage van 5000 exemplaren (als we dat halen) met 4 gulden per exemplaar. Maar ook de Stichting heeft zulke bedragen niet altijd ter beschikking (slechts 20% van onze begroting is bestemd voor dit soort kosten). Daarbij rijzen dan vragen als: weegt de vertaling van één zo'n boek (en misschien wel in verschillende talen) op tegen die van drie andere, goedkopere. Onzindelijke vragen waarop onzindelijke antwoorden. Hoe moet überhaupt worden gekozen en op basis waarvan? Per land verschillend, per geval, per situatie. Niet altijd door ons, Nederlanders, te beslissen, dacht ik, wij maken niet uit wat een ander mooi moet vinden. Ook niet of een auteur per se Vlaams of Nederlands moet zijn, ook al komen onze centjes 1:2, want je brengt de literatuur

als een geheel en de ene keer slaat de wijzer door naar de ene kant en de andere keer naar de andere.

De juiste vertaler?

Het vinden van de juiste vertaler is niet altijd even eenvoudig. Soms wordt deze niet door de uitgever geaccepteerd, soms niet door de auteur (die vaak verrassend veel talen zo goed als zijn moedertaal beheerst), soms is hij bezig niet een ander project, soms bestaat hij helemaal niet. Er doen zich problemen voor als de verschillen tussen Castiliaans-Zuid-Amerikaans Spaans, Brits-Amerikaans Engels maar ook die van te 'oude' mensen voor te 'jonge' teksten of andersom of het feit dat de vertaler geen affiniteit met de tekst heeft. Of dat er alleen maar poëzievertalers zijn voor een prozatekst of andersom. Of die van de censuur, van het betrokken land of van de te kuise of politiek bewuste vertaler.

Het vinden van een uitgever is een hoofdstuk apart, een van de hoofdbestanddelen van ons werk. Het spreekt vanzelf dat getracht wordt de juiste uitgever voor het juiste boek te vinden; niemand is ermee gebaat dat een willekeurige titel bij een willekeurige uitgever verschijnt.

De 'juiste' uitgevers zijn natuurlijk zulke als Rowohlt, Suhrkamp, Hanser in Duitsland; Seuil, Albin Michel, Gallimard in Frankrijk; Cape, Faber & Faber, Calder in Engeland; Random House, Farrar, Strauss & Giroux, Knopf in de vs om er maar eens een paar in de grote taalgebieden te noemen. Een feit is echter dat iedere andere buitenlander ter wereld dat ook vindt en iedere landgenoot van die uitgevers eveneens. Men zit daar dus niet zo op onze literatuur te wachten, men heeft er zelfs nauwelijks oog voor. Daarnaast hebben vele van deze uitgevers een duidelijke lijn in hun fonds, zoals de Latijns-Amerikaanse en Romaanse in dat van Meulenhoff. De kantoren van deze uitgevers liggen dan ook tot het dak toe volgestapeld met boeken en manuscripten van over de gehele aardbol.

Hun publicatiemogelijkheden zijn gelimiteerd (commercie, minder vertalingen dan hier, dus nog veel beroemde boeken uit andere landen die ook nog geen kans kregen). Al gauw komt men dus bij de 'minder belangrijke' uitgever terecht, zoals Desch, Hutchinson, Belfond of Doubleday. Uitgevers met miljoenenomzetten en dus niet geïnteresseerd in hoogkwaliteiterige literatuur. Van het 'derde' garnituur zijn de kleine(re) uitgeverijen. Vaak wat minachtend bekeken zonder dat men beseft dat de auteur daar relatief veel meer aandacht krijgt dan in eerder genoemde 'fabrieken'. Hun verspreiding zou minder goed zijn, wat in veel gevallen zeker niet waar is. Een bundel poëzie, verhalen of een literair hoogwaardige roman heeft overal ter wereld (Oost-Europa daargelaten) ongeveer dezelfde beginoplage en ongeveer dezelfde verkoop. Slechts de grootte van het achterland, soms de literaire kritiek of sommige geluksfactoren bepalen of zo'n boek überhaupt een kans maakt. En vertalingen horen slechts zelden bij zulke kanshebbers. Wat weet men over het algemeen van de Franse,

Italiaanse, Scandinavische en dus ook Nederlandse literatuur af; zelfs een auteur als Günter Grass flopt in de vs geheel.

W.F. Hermans klaagt in een van zijn Bijkaartstukjes dat hij in de boekhandel nooit vertalingen uit het Nederlands vinden kan. Terecht dat hij erover klaagt, maar het is niet onze fout. Het merendeel der buitenlandse uitgevers kampt met een distributieprobleem, het merendeel der buitenlandse boekhandels (ik neem aan door ervaring wijzer geworden) staat uiterst behoedzaam tegenover literaire vertalingen (duurder, onbekend etc.) en het is óók daarom dat onze letteren niet alle tafels van alle boekhandels ter wereld bedekken.

De zojuist genoemde literaire kritiek is een probleem op zich. Een discussie over de kwaliteit ervan daargelaten, er is vrijwel niemand die onze letteren goed genoeg kent om een objectief oordeel te kunnen geven over hetgeen hem door een uitgever (als dat al gebeurt) ter recensie wordt toegezonden. Soms worden de boeken gerecenseerd door specialisten in alle ‘andere Scandinavische talen’, soms door geflipte vertalers of door mensen die ‘ons benauwde literaire klimaat’ zijn ontvlucht en dus ook niet enthousiast handenwrijvend op de nieuwste knaller zitten te wachten.

Inspiratiebronnen

Een grote hulp zijn vaak onze docenten neerlandistiek in het buitenland, een groep die nog weleens vergeten wordt en die mijns inziens moet worden vertroeteld en gekoesterd. Bijna alles wat men in het buitenland van onze letteren weet, komt van hen, maar door hun positie vormen ze kleine eilandjes in een maatschappij en doceren iets wat men maar merkwaardig vindt. Met name wijzelf. ‘Wat doe je nou in godsnaam met Nederlands’ is hier een veelgehoorde vraag, in tegenstelling met Vlaanderen, waar men zeer positief tegenover deze docenten staat en ze daadwerkelijk helpt (de eerlijkheid gebiedt me te zeggen dat ons ministerie van onderwijs ook behoorlijk steun verleent).

Voor óns zijn deze neerlandici vaak bronnen van inspiratie. Ze leiden studenten op tot potentiële vertalers en / of critici, ze hebben contact met hun universiteitsuitgevers of met commerciële uitgevers, ze komen vaak met interessante plannen en initiatieven en dienen van advies. Zonder hen zou onze taak aanmerkelijk ingewikkelder zijn. De man in Massachusetts komt met een hele serie vertaalde ‘Indische’ literatuur op de proppen, de vrouw in Warschau leidt in een paar jaar een paar voortreffelijke vertalers op; de man in Minneapolis helpt het instituut ‘writer-in-residence’ creëren; de mensen in Londen, Atlanta, Stockholm, Kiel, Berlijn en op Hawaï, om maar een volstrekt willekeurige greep te doen, stellen bloemlezingen samen, schrijven kritieken of adviseren regelmatig uitgevers.

Er is veel kritiek op het culturele beleid van onze vertegenwoordigingen in het buitenland (ambassades, consulaten) en vaak terecht. Er zijn echter goede uitzonderingen zoals Bonn, Stockholm, Washington (New York), Jakarta, Londen en

sommige andere. Een klacht van onze attachés is dat men veel te weinig op de hoogte wordt gehouden van wat hier gebeurt en welke initiatieven naar en in het buitenland worden ondernomen. Misschien dat we ze wat minder wantrouwig zouden moeten benaderen en wat vaker zouden moeten inschakelen. Het besef dat er wat meer en wat intensiever op cultureel gebied kan worden gewerkt begint bij onze ambassades duidelijk te groeien en het is duidelijk dat er een nieuwe generatie mensen aan het komen is die bereid is verder te gaan dan hun veel te minimale basisopleiding op dit gebied, door het moederland aangeboden.

Over het algemeen gaat het met onze literatuur in het buitenland redelijk goed en er is in ieder geval een opgaande lijn in de hoeveelheid en de frequentie van de gepubliceerde vertalingen te bespeuren.

Dankbare afnemers van onze schone letteren zijn in de eerste plaats enkele Oost-Europese landen zoals Polen, Roemenië, de DDR, Hongarije en de Sovjetunie. Goed gaat het de laatste jaren in een moeilijk land als Zweden, waar Wolkers en Boon beroemdheden zijn en waar inmiddels ook een respectabel aantal andere, met name Vlaamse auteurs zijn vertaald. In West-Duitsland verschenen onlangs een paar bloemlezingen en is een hele serie van moderne Nederlandse literatuur op komst; in Engeland (Schotland en Wales) verschijnen bloemlezingen en vooral ook poëzie en in de vs valt een toenemende hoeveelheid publicaties te constateren (na wat losse romanpublicaties en een 12-delige serie proza) voornamelijk veroorzaakt door de daar toenemende belangstelling voor vertalingen in het algemeen en in het bijzonder door de regelmatige en niet aflatende aanwezigheid van ondergetekende, hem niet altijd in dank afgenomen door de literatuurkringen hier te lande. Een goede zaak, los van de 'gewone' publicaties, zijn de verschillende series die werden of worden gepubliceerd. Zo was er de Bibliotheca Neerlandica in Engeland; de reeks Pays-Bas / Flandres in Frankrijk (en de serie Le Plat Pays in Franstalig België) en de Library of Netherlandic Literature in de vs. Op komst zijn de Library of the Indies in de vs; een serie klassiek werk in de vs; een serie moderne literatuur in Duitsland en over enkele jaren vrijwel zeker in Polen. Zulke series trekken vaak meer aandacht in de pers, vanwege de continuïteit en ze 'bestaan' meer door de veelheid aan titels.

Indrukken uit de vs

Niet al te lang geleden teruggekeerd van een vrij lang verblijf in de vs, geef ik hierbij nog wat indrukken en bevindingen, op speciaal verzoek. Het uitgeverswezen in de Verenigde Staten is, zoals iedereen weet, omvangrijk en hard. Veel bedrijven zijn het eigendom van andere bedrijven die weer het eigendom zijn van nog andere bedrijven die weer behoren tot firma's als de IRT, General Electric of filmmaatschappijen. De fondsbepalers van deze uitgeverijen zijn in een vicieuze cirkel geraakt, veroorzaakt door de klemmende noodzaak geldmakende producten te leveren, zodanig dat ze niets 'leuks' meer kunnen doen, zelfs al levert dat niet eens verlies op, en men geeft

zelf toe in een haast gekmakende spiraal te zitten die leidt tot overspannenheden, breakdowns, minuut-tot-minuut-baansveranderingen, faillissementen en fusies. En gevolg daarvan is een totale desinteresse voor ieder boek waar de dollartekens niet afspringen, wat echter niet inhoudt dat er daar voor dergelijke boeken geen markt zou zijn. De kleine uitgeverij, die vaak goed is omdat de uitgever / c.q. eigenaar door schade en schande leerde, bloeit er meer dan ooit tevoren en niet alleen in Californië maar door het gehele land. Hun fonds is vaak heel interessant en men is bezig zich, wat de distributie, de papierinkoop e.d. betreft, te organiseren. Helaas liggen de oost- en de westkust van de vs ook mentaal, net zo ver van elkaar af als Spanje en Finland, met als enige overeenkomst de taal. Toch meen ik dat er op dit gebied interessante ontwikkelingen te verwachten zijn.

Daarnaast is er het verschijnsel van de imprint. De uitgever van goede naam en faam die zich noodzakelijkerwijs moet laten inlijven bij een groter bedrijf, soms ten gunste van beiden. Voorbeelden in Nederland: Landshoff / Meulenhoff; Bakker / Kluwer; Manteau / Elsevier. In de Verenigde Staten: Richard Saever / Viking-Penguin (tot voor kort); Seymour Lawrence / Delacorte-Dell; Richard Marek / Putnam.

Meer geloof hecht ik aan uitgevers als Persea Books (Michael Braziller); The Ecco Press (Daniel Halpern), Urizon en Black Sparrow, die helemaal op zichzelf staan. De imprint-uitgever heeft weliswaar wat meer mogelijkheden omdat hij wat meer geld achter zich heeft staan, maar op den duur kan hij de al eerder genoemde spiraal toch niet ontlopen, ontvlucht dan, zijn imprint vaak achterlatend, die dan oplost (en verdwijnt) in het geheel.

Een zaak apart zijn de university-presses. Behalve de grote en bekende zijn dat vaak heel leuke, non-profit-instellingen, meestal geleid door een voormalig docent Engels aan die universiteit. Deze mensen zijn erg aardig en hebben een goede smaak, maar geen enkel begrip van het uitgeversvak, dat, zoals bekend, in Amerika een echt vak is, waar je wat van af moet weten. De tijden van de borrefles, de vlinderdas en het goede literaire gesprek zijn daar definitief voorbij; die markt dient te worden onderzocht, de distributie opgebouwd en het ingeleverde manuscript ge-edit, door een beroeps-editor die meer in zijn mars heeft dan alleen de kennis van zijn eigen taal. Dat manuscript dient dan getypt te zijn met een IBM-schrijfkogel, twee regels interlinie, op kwartoformaat papier, want anders gaat het ongezien de prullenbak in (een editor van een middelgroot uitgevershuis in New York vertelde me dat ze vorig jaar een kleine zeshonderd manuscripten had moeten lezen, waarvan ze er vijftien voor verdere beoordeling doorgaf en er vier werden geaccepteerd).

Van al deze dingen en nog veel meer weet zo'n university-pressman meestal niet zoveel en zo gebeurt het nogal eens dat er erg fraai, ongecorrigeerd werk verschijnt dat een doublure blijkt te zijn van een andere uitgave elders en dat niet wordt verkocht.

Open deuren

Amerika is een zeer groot land en, of men het leuk vindt of niet, voor de uitgave van literatuurvertalingen erg belangrijk. Een boek uit het Nederlands vertaald en daar verschenen, vindt soms daardoor al open deuren in een aantal andere landen, want als het daar kan, kan het ook elders. Het merendeel van de fiction-uitgeverijen zit aan de oostkust (New York, Boston) maar ook in Californië, met name de z.g. small-presses. En dan zijn er nog de university-presses, door het gehele land heen. Vanwege die belangrijkheid, het grote achterland en zijn potentiële verkoopmogelijkheden e.d. worden die uitgeverijen dan ook dagelijks overstelpt met gigantische hoeveelheden manuscripten, boeken, vertalingen uit binnen- en buitenland. Wil men een beetje in deze gonzende bedrijvigheid doordringen, dan is dat volgens mij alleen maar mogelijk door er voortdurend, ononderbroken en duidelijk herkenbaar aanwezig te zijn. Dat kan niet alleen in geschrift, dat moet persoonlijk en door het hele land heen. Met steeds herhaalde én steeds nieuwe aanbiedingen, professioneel samengesteld materiaal, leesbaar uitgetypt, smakelijk gebracht. Ontwikkelingen dienen nauwkeurig gevolgd, zich verplaatsende personen op de hielen gezeten, tijdschriftredacties bestookt en indien mogelijk van zoveel mogelijk kanten tegelijk. Er zijn voldoende basismogelijkheden om dit alles te doen.

Er zijn docenten Nederlands aan de universiteiten in New York, Austin, Amherst, Minneapolis, Berkeley en San Francisco, Athens en vele andere steden. We hebben jaarlijks een writer-in-residence in Minneapolis en voor enkele maanden per jaar een deelnemer aan het International Writing Program in Iowa.

Er zitten vertalers over het hele land verspreid; er werden en worden lezingen gehouden in New York en elders; de vliegtarieven zijn een stuk gunstiger dan een tijdje geleden; we zijn het land met de oudste betrekkingen met de USA (bi-centennial in 1982); er is officiële samenwerking tussen de officiële instituten en de Stichting en tussen privé-instellingen (Foundations, PEN-Clubs, Translation-Centres) en de Stichting. En dan spreek ik nog niet van alle contacten die tussen anderen bestaan. Met dit potentieel moet het toch mogelijk zijn op redelijke wijze in de Amerikaanse literaire en uitgeverwereld door te dringen, zeker wanneer e.e.a. vanuit één plaats zou worden gecoördineerd.

Over de gehele wereld worden de laatste tijd besprekingen gehouden over het bevorderen van de vertalingen van kleine literaturen, naar elkaar en naar de grote taalgebieden toe, de afgelopen achttien maanden alleen al in Stockholm, New York, Boedapest, Bled en Rio de Janeiro, waarbij veel landen (ook Nederland) waren vertegenwoordigd.

Hoewel veel deelnemers aan deze bijeenkomsten een ontroerende ignorantie over het betreffende onderwerp tonen, is het toch wel duidelijk dat men er algemeen van is overtuigd dat het hoog en hoog tijd wordt deze bevordering nu eens gericht en met energie ter hand te nemen; zelfs de Amerikanen denken over het stimuleren van hun literatuur naar buiten uit) en dat men dan moet uitgaan van reeds bestaande

initiatieven zoals die van die Nederlands-Vlaamse Stichting. Van het grootste belang is dat men nu doelbewust de koppen bij elkaar steekt, gebruikmakend van de ervaringen op dit gebied en met een beleid gebaseerd op gegevens zoals hierboven genoemd. Dat kost wat geld, maar dat moet dan maar.

Vaak vindt men de levensvisie die uit onze literatuur straalt zo negatief en somber. 'Waarom al die ellende, we hebben zelf al genoeg'. Maar over het algemeen worden onze letteren in de meeste landen hooggeschat en vindt men de kwaliteit ervan indrukwekkend. Helaas gaat het om literatuur, een commercieel moeilijk product. Er moet dus voor worden gevochten, maar het is de moeite waard. Laten we hopen dat de Stichting dat de komende x-maal 25 jaar kan blijven doen, vanuit een bredere en minder op Nederland (en Vlaanderen) georiënteerde visie, zodat onze literatuur in het buitenland nog meer dan voorheen die kans krijgt die ze verdient.